

**ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«УЖГОРОДСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ»
ФАКУЛЬТЕТ СУСПІЛЬНИХ НАУК
Кафедра політології і державного управління**

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

Декан факультету суспільних наук

/ Остапець Ю.О. /

«*Ю. Остапець*» 2024 року

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

ЕТНОПОЛІТИКА УКРАЇНИ

Рівень вищої освіти	Перший (бакалаврський)
Галузь знань	05 Соціальні та поведінкові науки
Спеціальність	052 Політологія
Освітня програма	Політологія
Статус дисципліни	Вибіркова
Мова навчання	Українська

Ужгород 2024

Робоча програма навчальної дисципліни «Етнополітика України» для здобувачів вищої освіти галузі знань **05 Соціальні та поведінкові науки** спеціальності **052 Політологія** освітньої програми «Політологія».

Розробник: Зан М.П., доцент, кандидат історичних наук, доцент кафедри політології і державного управління

Робочу програму розглянуто та затверджено на засіданні

кафедри політології і державного управління

протокол № 10 від «27» червня 2024 р.

Завідувач кафедри Ключкович А.Ю.

Схвалено науково-методичною комісією **факультету суспільних наук**

протокол № 10 від «27» червня 2024 р.

Голова науково-методичної комісії Попадич О.О.

© Зан М.П., 2024 р.

© ДВНЗ «Ужгородський національний університет», 2024 р.

1. ОПИС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Найменування показників	Розподіл годин за навчальним планом	
	Денна форма навчання	Заочна форма навчання
Кількість кредитів ЄКТС – 4	Рік підготовки:	
Загальна кількість годин – 120		5-ий
Кількість модулів – 1	Семестр:	
Тижневих годин (для денної форми навчання): – аудиторних – 14 самостійної роботи студента – 106		10-ий
	Лекції:	
		14
	Практичні (семінарські):	
		–
Вид підсумкового контролю: іспит	Лабораторні:	
		–
Форма підсумкового контролю: усна	Індивідуальна та самостійна робота:	
		106

2. МЕТА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Метою викладання навчальної дисципліни «Етнополітика України» є засвоєння студентами-політологами ролі етнонаціонального фактору в суспільно-політичному житті України як у ретроспективі, так і на сучасному етапі українського державотворення.

Відповідно до освітньо-професійної програми, вивчення дисципліни сприяє формуванню у здобувачів вищої освіти таких компетентностей:

1) загальних компетентностей:

- знання предметної області та розуміння професійної діяльності (ЗК-01);
- здатність бути критичним і самокритичним (ЗК-03);
- здатність реалізувати свої права і обов'язки як члена суспільства, усвідомлювати цінності громадянського (вільного демократичного) суспільства та необхідність його сталого розвитку, верховенства права, прав і свобод людини і громадянина в Україні (ЗК-06);
- здатність зберігати та примножувати моральні, культурні, наукові цінності і досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку предметної області, її місця у загальній системі знань про природу і суспільство та у розвитку суспільства, техніки і технологій, використовувати різні види та форми рухової активності для активного відпочинку та ведення здорового способу життя (ЗК-07).

2) спеціальних (фахових, предметних) компетентностей:

- здатність використовувати категорійно-понятійний та аналітично-дослідницький апарат сучасної політичної науки (СК-01);
- здатність описувати, пояснювати й оцінювати політичні процеси та явища у різних історичних, соціальних, культурних та ідеологічних контекстах (СК-03);
- здатність аналізувати публічну політику на місцевому, національному, європейському та глобальному рівні (СК-06);
- здатність презентувати результати теоретичних і прикладних досліджень для фахівців та нефаківців (СК-09);
- здатність аналізувати проблеми у сфері національної безпеки, здійснювати моніторинг соціально-політичної стабільності у прикордонних регіонах (СК-10);
- здатність розробляти механізми протистояння політичним ризикам, упереджувати виникнення конфліктних ситуацій у поліетнічному середовищі (СК-11).

Крім вказаного вище вивчення нормативної навчальної дисципліни «Етнополітика України» дозволить здобувачу вищої освіти у подальшому орієнтуватися в проблематиці основних тенденцій розвитку сучасних етнополітичних процесів; використовувати отримані знання при вирішенні професійних завдань; вміти давати оцінку суб'єктам етнополітики, зокрема етнополітичним партіям, громадським організаціям етнічних меншин України; готувати повідомлення, виступи, наукові статті на вказану проблематику.

3. ПЕРЕДУМОВИ ДЛЯ ВИВЧЕННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Передумовами вивчення навчальної дисципліни «Етнополітика України» є опанування таких навчальних дисциплін (ОК) освітньої програми (ОП):

ОК 03	Історія та культура України;
ОК 06	Історія політичної думки України;
ОК 13	Етнополітологія;

4. ОЧІКУВАНІ РЕЗУЛЬТАТИ НАВЧАННЯ

Відповідно до освітньо-професійної програми «Політологія», вивчення навчальної дисципліни повинно забезпечити досягнення здобувачами вищої освіти таких програмних результатів навчання (РН):

Програмні результати навчання	Шифр РН
<i>розуміти</i> предметну область, етичні та правові засади професійної діяльності;	РН-01
<i>вміти</i> критично мислити у сфері професійної діяльності;	РН-03
<i>розуміти</i> історію, закономірності та етапи розвитку предметної сфери політології, знати її цінності та досягнення;	РН-07
<i>вміти</i> використовувати базовий категорійно-понятійний та аналітично-дослідницький апарат сучасної політичної науки;	РН-08
<i>вміти</i> описувати, пояснювати й оцінювати політичні процеси та явища у різних історичних, соціальних, культурних та ідеологічних контекстах;	РН-10
<i>вміти</i> аналізувати публічну політику на місцевому, національному, європейському та глобальному рівні;	РН-13
<i>презентувати</i> результати теоретичних і прикладних досліджень фахівцям і широкій аудиторії, засобам масової інформації, експертам з інших галузей знань;	РН-16
<i>знати</i> теоретичні, методологічні і практичні аспекти здійснення аналізу соціально-політичної стабільності у прикордонних регіонах;	РН-17
<i>уміти</i> розробляти комплексні заходи, пропозиції та рекомендації з метою упередження виникнення конфліктних ситуацій у поліетнічних регіонах;	РН-18
<i>вміти</i> визначати національні пріоритети та інтереси України, з урахуванням безпекової складової в умовах викликів, ризиків і загроз, у тому числі зовнішніх.	РН-19

Очікувані результати навчання, які повинні бути досягнуті здобувачами освіти після опанування навчальної дисципліни «Етнополітика України»:

Очікувані результати навчання з дисципліни	Шифр РН
<i>розуміти</i> об'єкт, предмет, завдання та зміст основних етнополітологічних категорій;	РН-01
<i>вміти</i> критично оцінювати сутність нагальних проблем етнонаціональної політики України в контексті сучасних етнополітологічних наукових студій;	РН-03
<i>розуміти</i> історію формування, закономірності та етапи розвитку української етнополітологічної думки з часів Київської Русі до сьогодення;	РН-07
<i>вміти</i> використовувати базовий категорійно-понятійний апарат сучасної етнополітології в контексті аналізу сучасних етнонаціональних процесів в Україні;	РН-08
<i>вміти</i> виявляти, описувати, пояснювати й оцінювати етнополітичні процеси в Україні в крос-темпоральному та сучасному геоетнополітичному контекстах;	РН-10
<i>вміти</i> аналізувати етнополітичні процеси в Україні на загальнонаціональному та регіональному вимірах;	РН-13
<i>презентувати</i> фахову оцінку поточної етнополітичної ситуації в регіонах	РН-16

із поліетнічним складом населення (АР Крим, Одеська, Чернівецька та Закарпатська області України);	
знати особливості реалізації етнополітичного менеджменту України в контексті захисту етнічної, культурної, мовної та релігійної самобутності національних меншин (спільнот) та корінних народів України;	PH-17
уміти розробляти пропозиції та рекомендації в рамках реалізації внутрішньополітичного та зовнішньополітичного векторів етнополітики України;	PH-18
вміти визначати національні пріоритети та інтереси України з урахуванням етнополітичної безпекової складової в системі сучасних зовнішніх та внутрішніх викликів національній безпеці держави.	PH-19

5. ЗАСОБИ ДІАГНОСТИКИ ТА КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ НАВЧАННЯ

Засоби оцінювання та методи демонстрування результатів навчання

Засобами оцінювання та методами демонстрування результатів навчання з навчальної дисципліни «Етнополітика України» є:

- іспит;
- колоквіум;
- презентація результатів виконаної індивідуальної роботи студента.

Форми контролю та критерії оцінювання результатів навчання

Форми поточного контролю: написання конспекту та захист у формі колоквіуму трьох тем навчальної дисципліни.

Форма модульного контролю: письмова контрольна робота.

Форма підсумкового семестрового контролю: усний іспит.

Розподіл балів, які отримують здобувачі вищої освіти (модуль 1)

Індивідуальна та самостійна робота студента			Модульна контрольна робота	Сума
T1	T2	T3	70	100
7	8	15		

T1, T2, T3 – теми

Оцінювання окремих видів навчальної роботи з дисципліни

Вид діяльності здобувача вищої освіти	Модуль 1	
	Кількість	Максимальна кількість балів (сумарна)
Колоквіум (теми)	3	30
Модульна контрольна робота	1	70
Разом	4	100

Критерії оцінювання модульної контрольної роботи.

До модульної контрольної роботи допускаються всі студенти. Вона складається з трьох запитань описово-аналітичного характеру.

Перше запитання покликане оцінити базові знання з тематичної проблематики відповідного модулю, яка надавалася на лекціях. Залежно від обсягу, послідовності викладу та орієнтуванні в тематичному матеріалі, перше запитання модульної контрольної роботи максимально оцінюється *10-ма балами*.

Друге запитання має на меті оцінити розуміння основних тенденцій розвитку сучасних етнополітичних процесів та структурно-функціональних особливостей державної етнонаціональної політики України. Залежно від послідовності викладу і орієнтуванні у тематичному матеріалі, друге запитання модульної контрольної роботи максимально оцінюється *25-ма балами*.

Третє запитання модульної контрольної роботи має творчо-аналітичний характер. Залежно від обґрунтованості аргументів і суб'єктивних висновків студента з визначеної проблематики, третє запитання модульної контрольної роботи максимально оцінюється *35-ма балами*.

Критерії оцінювання підсумкового семестрового контролю.

Відповідно до «*Положення про порядок та методичку проведення семестрових (курсівих) екзаменів і заліків в Ужгородському національному університеті*» (затверджено Наказом Ректора ДВНЗ «УжНУ» № 698/01-17 від 08.05.2015 р.), знання студентів оцінюється як з теоретичної, так і з практичної підготовки за такими критеріями:

оцінку «відмінно» (90-100 балів, А) заслуговує студент, який:

- всебічно і глибоко володіє навчально-програмовим матеріалом;
- вміє самостійно виконувати завдання, передбачені програмою, використовує набуті знання і вміння у нестандартних ситуаціях;
- засвоїв основну і ознайомлений з додатковою літературою, яка рекомендована програмою;
- засвоїв взаємозв'язок основних понять дисципліни та усвідомлює їх значення для професії, яку він набуває;
- вільно висловлює власні думки, самостійно оцінює різноманітні життєві явища і факти, виявляючи особистісну позицію;
- самостійно визначає окремі цілі власної навчальної діяльності, виявив творчі здібності і використовує їх при вивченні навчально-програмового матеріалу, проявив нахил до наукової роботи.

оцінку «добре» (82-89 балів, В) – заслуговує студент, який:

- повністю опанував і вільно (самостійно) володіє навчально-програмовим матеріалом, в тому числі застосовує його на практиці, має системні знання в достатньому обсязі відповідно до навчально-програмового матеріалу, аргументовано використовує їх у різних ситуаціях;
- має здатність до самостійного пошуку інформації, а також до аналізу, постановки і розв'язування проблем професійного спрямування;
- під час відповіді допустив деякі неточності, які самостійно виправив, добирає переконливі аргументи на підтвердження вивченого матеріалу;

оцінку «добре» (74-81 бал, С) заслуговує студент, який:

- в цілому навчальну програму засвоїв, але відповідає на екзамені з певною кількістю помилок;
- вміє порівнювати, узагальнювати, систематизувати інформацію під керівництвом викладача, в цілому самостійно застосовувати на практиці, контролювати власну діяльність;
- опанував навчально-програмовий матеріал, успішно виконав завдання, передбачені програмою, засвоїв основну літературу, яка рекомендована програмою;

оцінку «задовільно» (64-73 бали, D) – заслуговує студент, який:

- знає основний навчально-програмовий матеріал в обсязі, необхідному для подальшого навчання і використання його у майбутній професії;
- виконує завдання непогано, але зі значною кількістю помилок;
- ознайомлений з основною літературою, яка рекомендована програмою;
- допускає на заняттях чи екзамені помилки при виконанні завдань, але під керівництвом викладача знаходить шляхи їх усунення.

оцінку «задовільно» (60-63 бали, E) – заслуговує студент, який:

- володіє основним навчально-програмовим матеріалом в обсязі, необхідному для подальшого навчання і використання його у майбутній професії, а виконання завдань задовольняє мінімальні критерії. Знання мають репродуктивний характер.

оцінка «незадовільно» (35-59 балів, FX) – виставляється студенту, який:

- виявив суттєві прогалини в знаннях основного програмового матеріалу, допустив принципові помилки у виконанні передбачених програмою завдань.

оцінка «незадовільно» (35 балів, F) – виставляється студенту заочної форми навчання, який:

- володіє навчальним матеріалом тільки на рівні елементарного розпізнавання і відтворення окремих фактів або не володіє зовсім;
- допускає грубі помилки при виконанні завдань, передбачених програмою;
- не може продовжувати навчання і не готовий до професійної діяльності після закінчення університету без повторного вивчення даної дисципліни.

При виставленні оцінки враховуються результати навчальної роботи студента протягом семестру.

Таблиця відповідності оцінок за різними шкалами

Оцінка за 100-бальною шкалою	Оцінка ЄКТС	Оцінка за національною шкалою	
		диференційована	недиференційована
90 – 100	A	відмінно	зараховано
82-89	B	добре	
74-81	C		
64-73	D	задовільно	
60-63	E		
35-59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання	незараховано з можливістю повторного складання
0-34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	незараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

6. ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

6.1. Зміст навчальної дисципліни

ТЕМА 1. ЕТНОГЕНЕЗ ТА ЕТНІЧНА ІСТОРІЯ УКРАЇНЦІВ

Основні теорії походження українців. Трипільсько-арійська концепція (В. Петров). Давньоруська теорія (В. Соловйов, М. Карамзін, М. Погодін, В. Мавродін). Пізньосередньовічна теорія (радянська історіографія). Ранньослов'янська концепція українства (М. Грушевський).

Періодизація етногенезу та етнічної історії українців. Трипільська культура. Кіммерійці. Скіфський етнічний масив. Сармати. Анти.

Історико-політична обумовленість етнонаціональної структури українського суспільства. Державна розмежованість української етнічної території. Українські землі у складі Великого князівства Литовського, Речі Посполитої, Австрії (Австро-Угорщини), Російської імперії. Міжвоєнний період: Галичина, Буковина, Закарпаття. Радянський період та його вплив на зміну етнонаціональної структури населення України.

ТЕМА 2. ЕТНОПОЛІТИЧНІ ВИМІРИ УКРАЇНСЬКОЇ ІСТОРІЇ

Етнополітичний розвиток і міжетнічні відносини в Київській Русі. Вплив норманів. Об'єднання східнослов'янських племінних утворень (поляни, древляни, уличі, тиверці, дуліби, дреговичі, білі хорвати та ін.). Роль військових походів. Християнізація. Освіта та культура. Торівля.

Етнополітичний розвиток і міжетнічні відносини у Великому князівстві Литовському та Речі Посполитій. Занепад Галицько-Волинського князівства. Правління Гедиміна та Ольгерда. Удільні князі. Протиборство польських та руських князів. Литовські статuti. Люблінська унія. Брестська унія.

Етнополітичний розвиток козацько-гетьманської держави. Становище українського селянства. Формування козацтва. Повстання. Національно-визвольна війна. Взаємини з поляками, євреями, греками, молдаванами, росіянами. Гетьманська держава. Руїна. Русифікація та колонізація української еліти.

Етнополітичний розвиток українських земель в Російській імперії. Зміни в правовому статусі Гетьманщини. Слобідська Україна. Етносоціальна структура. Православна ідентичність українців.

Етнополітичний розвиток українських земель в Австрійській/Австро-Угорській імперії. Правобережна Україна. Етносоціальна структура міст. Протистояння польських і російських впливів. Роль греко-католицизму.

Етнонаціональна політика в УНР. Діяльність Центральної Ради. Закон про національно-персональну автономію. Національне питання за доби Гетьманату П. Скоропадського. Директорія: повернення до етнополітики часів Центральної Ради.

Етнополітичний розвиток Галичини (1919–1939). Політизація українців регіону. Українська народно-демократична організація. Радикальні організації. Комуністична партія Західної України. Освітнянський рух. Організаційна діяльність галичан-емігрантів. Українська військова організація. Організація українських націоналістів.

Етнополітичний розвиток Буковини (1919–1940). Денаціоналізація української громади регіону. Громадські організації та політичні партії. Протистояння владі.

Етнополітичний розвиток Закарпаття (1919–1945). Чехоловацький період. Гуцульська республіка. Протистояння русофільської та українофільської течій. Політизація української, угорської, єврейської, німецької громад краю. Карпатська Україна. Угорський період. Угросинська орієнтація.

Етнонаціональна політика в УРСР. Політика українізації/коренізації в 1920-х роках. Етнонаціональне відродження українців та національних меншин. Репресії 1930-х років. Формування радянського народу та боротьба з «буржуазним українським націоналізмом».

ТЕМА 3. УКРАЇНСЬКА ЕТНОПОЛІТИЧНА ДУМКА

Етнополітичні ідеї в писемних пам'ятках Київської Русі. «Про Закон Мойсеєм даний і про Благодать і Істину в Ісусі Христі втілених» митрополита Іларіона. «Повість минулих літ» Нестора і Сільвестра. «Руська правда» Ярослава Мудрого. «Повчання дітям» Володимира Мономаха. «Слово о полку Ігоревім».

Етнополітичні погляди українських гуманістів (Ю. Котермак-Дрогобич, С. Оріховський). Концепція «філософа на троні». Пріоритет законів. Домінування світської влади над церковною.

Етнополітичні погляди членів Кирило-Мефодіївського товариства. Ідея панслов'янської федерації. Питання мови і культури. Місце і роль України.

Етнополітичні погляди М. Драгоманова. Ліберальні цінності. Громадський соціалізм. Федералізм. Децентралізована модель самоврядування.

Етнополітичні погляди В. Антоновича. Ідеї демократизму, автономізму, федералізму. Вільна федерація слов'янських народів. Природна концепція походження націй.

Етнополітичні погляди М. Грушевського. Федералізм. Територіальна автономія України. «Конституційне питання і українство в Росії».

Етнополітичні погляди М. Міхновського. «Самостійна Україна». Відмежування від Росії. Силкові методи здобуття незалежності. Етнічна концепція нації.

Етнополітичні погляди Д. Донцова. «Націоналізм». Воля нації. Роль провідної верстви. Фанатизм. Аморальність. Творче насилля. Політичний сепаратизм.

Етнополітичні погляди М. Сціборського. «Націократія». Етнічна солідарність в творенні нації. Заперечення існування політичних партій.

Етнополітичні погляди С. Дністрянського. Концепція нації і держави. Територія. Населення. Організація суспільного ладу (автономія, авторитет, автаркія).

Етнополітичні погляди В. Старосольського. «Теорія нації». Психологічна концепція. Заперечення об'єктивних ознак нації. Суб'єктивні чинники націєтворення.

Етнополітичні погляди О. Бочковського. Розробка націології. Політичне самовизначення в етнічних кордонах держави. Вольовий момент у прагненні до створення держави. Націократія.

Етнополітичні погляди С. Рудницького. Політико-географічний детермінізм. Обґрунтування єдності Галичини та Наддніпрянщини. Балтійсько-Чорноморська федерація.

Етнополітичні погляди представників українського консерватизму (В. Липинський, С. Томашівський, В. Кучабський). Територіальний патріотизм. Гарантія прав особистості. Державний правопорядок. Соборність українських земель. Релігійний чинник. Греко-католицизм. Роль військової еліти.

Етнополітичні погляди представників українського націонал-комунізму (С. Мазлах, В. Шахрай, М. Хвильовий). Подолання комплексу малоросійства. Орієнтація на європейську культуру. Критика великодержавного більшовицького шовінізму. Праця «До хвилі. Що діється на Україні і з Україною?».

Етнополітичні погляди українських дисидентів (І. Дзюба, Є. Сверстюк, В. Чорновіл, Л. Лук'яненко). Обґрунтування самостійності України та її виходу зі складу СРСР.

Етнополітичні погляди представників української діаспори (І. Лисяк-Рудницький, Р. Шпорлюк, П.Р. Магочій, О. Мороз, В. Маркусь). Дослідження української націогенези та становлення національної свідомості українців. Етнічна амбівалентність українства. Недержавність (неісторичність) української нації. Український національний рух в СРСР. Внутрішні та зовнішні чинники постання української державності. Концепція модерної української нації. Дискусії щодо політизації русинської етноідентичності.

ТЕМА 4. ЕТНОНАЦІОНАЛЬНА СТРУКТУРА НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ

Етнодемографічна динаміка України. Порівняльний аналіз переписів населення 1989 та 2001 років. Депопуляція. Еміграційні та імміграційні потоки. Зменшення чисельності росіян, євреїв. Збільшення представників окремих етнічних спільнот (кримські татари, вірмени, азербайджанці,

грузини). Ідентифікація етнографічних груп (гуцули, русини, лемки, бойки, литвини, поліщуки).

Етномовні тенденції в українському суспільстві. Російськомовність українців. Збільшення україномовності окремих національних меншин (поляки, євреї, німці, роми, білоруси). Зростання російськомовності окремих національних меншин (білоруси, молдавани, болгари, роми, кримські татари, азербайджанці, гагаузи). Тенденції іноетнічної акультурації, асиміляції та міжетнічної консолідації.

Етнодемографічна структура населення Закарпаття. Порівняльний аналіз переписів населення 1989 та 2001 років. Регіональна стабільність. Компактність проживання національних меншин у селах (угорці, румуни, словаки, німці). Урбанізованість меншин (росіяни, білоруси, роми, словаки, євреї). Зменшення чисельності угорців, росіян, білорусів, словаків, євреїв. Збільшення чисельності румунів і ромів. Ситуативність німецької етноідентичності.

Етномовні тенденції в Закарпатській області. Домінування рідномовної ідентичності (українці, румуни, угорці). Мовна асиміляція етнічних груп (українізація: німці, словаки, поляки, чехи, болгари; русифікація: білоруси, євреї, татари, вірмени). Угорськомовність ромів. Мовна ідентичність волохів. Ендогамність етнічних груп (українці, румуни, угорці, роми). Екзогамність етнічних груп (росіяни, білоруси, словаки, євреї, німці).

ТЕМА 5. НОРМАТИВНО-ПРАВОВА БАЗА ЕТНОПОЛІТИКИ УКРАЇНИ

Формування політико-правових засад етнополітики України напередодні розпаду СРСР.

Закон «Про мови в Українській РСР» (1989). Декларація про державний суверенітет (1990).

Декларація прав національностей України (1991). Заборона всіх форм дискримінації. Вільне використання рідної мови. Національно-адміністративна автономія.

Конституція України (1996). Зміст статей 10, 11, 12, 24, 35.

Закон України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» (2019).

Загальні засади. Українська мова та громадянство України. Обов'язок володіти державною мовою. Рівні володіння державною мовою. Застосування державної мови в роботі органів державної влади, органів влади Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій державної і комунальної форм власності. Застосування української мови як державної в публічних сферах, власних назвах та іменах. Забезпечення стандартів державної мови. Захист державної мови.

Мовна політика в контексті реалізації прав національних меншин (спільнот) України.

«Мовні» статті Законів України «Про освіту» (2017) та «Про повну загальну середню освіту» (2020). Методологія використання мов національних меншин (спільнот) України в населених пунктах, в яких традиційно проживають особи, які належать до національних меншин (спільнот) України, або в яких такі особи складають значну частину населення (2024).

Закон України «Про корінні народи в Україні» (2021). Поняття корінного народу України. Кримські татари, кримчаки, караїми. Правосуб'єктність корінного народу України. Основоположні права корінних народів України. Культурні, освітні, мовні та інформаційні права корінних народів. Право на сталий розвиток. Правовий статус представницьких органів та їх ресурсне забезпечення. Міжнародне представництво корінних народів.

Закон України «Про національні меншини (спільноти) в Україні» (2022). Визначення національної меншини (спільноти). Права, свободи та обов'язки осіб, що належать до національних меншин (спільнот). Право на самоідентифікацію; свободу громадських об'єднань та мирних зібрань; свободу вираження поглядів і переконань, думки, слова, совісті та релігії; участь у політичному, економічному та соціальному житті; використання мови національної меншини (спільноти); освіти, зокрема мовами національних меншин (спільнот); збереження культурної самобутності національної меншини (спільноти). Державна політика у сфері національних меншин (спільнот). Міжнародне співробітництво та закордонні зв'язки національних меншин (спільнот). Зміни до Закону (2023).

ТЕМА 6. ЕТНОПОЛІТИЧНИЙ МЕНЕДЖМЕНТ УКРАЇНИ

Урядовий рівень етнополітичного менеджменту України. Статус, функції, цінності, принципи роботи та завдання Державної служби з етнополітики та свободи совісті. Реалізація державної політики у сфері міжнаціональних відносин, релігії та захисту прав корінних народів і національних меншин в Україні. Внесення на розгляд Кабінету Міністрів України пропозицій щодо формування державної політики у сфері міжнаціональних відносин, релігії та захисту прав корінних народів і національних меншин в Україні. Впровадження євроінтеграційної політики у сфері свободи совісті, релігії та забезпечення прав національних меншин (спільнот) та корінних народів України. Нормативно-правові акти Державної служби з етнополітики та свободи совісті. Стратегія сприяння реалізації прав і можливостей осіб, які належать до ромської національної меншини, в українському суспільстві на період до 2030 року. Концепція Державної цільової національно-культурної програми «Єдність у розмаїтті» на період до 2034 року. Консультативно-дорадчі органи Державної служби з етнополітики та свободи совісті.

Парламентський рівень етнополітичного менеджменту України. Комітет з питань прав людини, деокупації та реінтеграції тимчасово окупованих територій України, національних меншин і міжнаціональних відносин. Склад і структура. Законопроектна робота. Інформаційні ресурси. Уповноважений Верховної Ради України з прав людини. Омбудсман і представники Уповноваженого. Секретаріат та регіональні представництва Уповноваженого. Консультативна рада при Уповноваженому. Уповноважений із захисту державної мови. Керівництво та структурні підрозділи. Нормативно-правові засади діяльності. Моніторинг. Інформування. Державний контроль.

Регіональний рівень етнополітичного менеджменту України. Відділи у справах національностей та релігій при обласних державних адміністраціях України. Досвід роботи Управління національностей та релігій при Департаменті стратегічних комунікацій, національностей та релігій Закарпатської обласної військової адміністрації. Центр культур національних меншин Закарпаття. Правове забезпечення роботи. Заходи. Центр громадськості та національних культур (Мукачівська міська рада).

ТЕМА 7. ГРОМАДСЬКІ ОРГАНІЗАЦІЇ ЕТНІЧНИХ МЕНШИН УКРАЇНИ

Легітимація громадських організацій етнічних меншин України. Форми участі національних меншин в ухваленні державних рішень. Право на національно-культурну автономію. Право використання мови національної меншини порял із державною мовою. Право на міжнародне спілкування. Державна підтримка громадських організацій етнічних меншин.

Організаційна структура та принципи побудови громадських організацій етнічних меншин України. Національно-культурні товариства. Асоціації. Конгреси. Земляцтва. Громади. Всеукраїнські, регіональні та місцеві структури. Національні представницькі органи. Меджліс. Єврейська Рада. Фольксерат. Руська Рада України. Конгрес ромів України.

Румунські та молдовські громадські організації України. Християнсько-демократичний альянс румун України. Товариство румунської культури ім. М. Емінеску. Румунське науково-педагогічне товариство «Арон Пумнул». Румунське товариство репресованих «Голгофа». Румунське спортивне товариство. Соціально-культурне товариство румун Закарпаття ім. Дж. Кожбука. Соціально-культурне товариство румун Закарпаття ім. Іоана Мігалі де Апша. «Дачія». Всеукраїнська національно-культурна молдовська асоціація. Зв'язки з Румунією та Молдовою.

Угорські громадські організації України. Товариство угорської культури Закарпаття. Демократична спілка угорців України. Політизації діяльності товариств. Угорські товариства, об'єднані за професійною, науково-освітньою діяльністю. Молодіжні товариства. Угорськомовні товариства неугорських громад краю. Зв'язки з Угорщиною.

Ромські громадські організації України. Всеукраїнська спілка громадських організацій «Конгрес Ромен України». Типологія ромських організацій України за сферами діяльності. Національно-культурні товариства ромів Закарпаття.

ТЕМА 8. ПОЛІТИЗАЦІЯ ЕТНІЧНОСТІ В УКРАЇНІ

Політизація російської етнічності в Україні. Проросійські політичні партії та громадські об'єднання. Комуністична партія. Прогресивна соціалістична партія. «Руський блок» («За Русь єдину»). «Русько-Український союз». «Союз». Російська партія Криму. Партія політики Путіна. Особливості етнонаціональної політики у Донбасі. Поліетнічність. Регіональна ідентичність. Урбанізація. Мовне питання. Геоетнополітичні наслідки політизації в контексті російсько-української війни.

Політизація кримськотатарської етнічності в Україні. Інституціоналізація національного руху. Організація кримськотатарського національного руху. Національний рух кримських татар. Діяльність Меджлісу кримськотатарського народу. Міжетнічний конфлікт початку 1990-х років. Еволюція національного руху. Державницький та проросійський напрями. Меджліс, Міллі Фірка, Хізб-ут-Тахрір, партія мусульман України.

Політизація русинської етноідентичності на Закарпатті. Джерела «периферійного націоналізму». Геополітичний контекст проблеми. Проросійський та проєвроатлантичний вектори. Патрон-клієнтні взаємини в розгортанні русинського руху. Типологія громадських організацій. Спроби створення політичної партії. Відновлення національності «русин». Вимога культурної автономії.

Національний рух угорців Закарпаття. Ідея створення Угорського автономно-територіального округу. Аргументи «за» та «проти» Притисянського району. «КМКС» – Політична партія угорців України. Демократична партія угорців України. Репрезентація угорської національної меншини в Закарпатській обласній раді, районних, міських, селищних та сільських радах.

ТЕМА 9. ЕТНОПОЛІТИЧНА БЕЗПЕКА В СИСТЕМІ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Біпатризм у сучасних українсько-російських відносинах. Іредентистська діяльність російських громадських організацій та проросійських політичних сил. Мовне питання. Інформаційний простір. Православна церква. Анексія Криму. Російсько-українська війна.

Біпатризм у сучасних українсько-румунських відносинах. Проект «Великої Румунії». Специфіка закону Румунії про громадянство. Меркантилізм у подвійному громадянстві. Законодавчий вакуум. Виклики сепаратизму. Пропагандистська робота політичних партій Румунії. Діяльність Румунської православної церкви.

Біпатризм у сучасних українсько-угорських відносинах. Проект «Великої Угорщини». Закон про спрощену процедуру отримання угорського громадянства. Пропагандистська робота політичних партій Угорщини. Підтримка громадських організацій та політичних партій угорців України. Реформатська церква.

ТЕМА 10. ЗОВНІШНЬОПОЛІТИЧНИЙ НАПРЯМ ЕТНОПОЛІТИКИ УКРАЇНИ

Захист прав національних меншин шляхом укладання міжнародних договорів і міжнародних угод. Міжнародні договори з Російською Федерацією. Договір з Румунією. Угода між Україною та ФРН про співробітництво у справах осіб німецького походження, які проживають в Україні. Міжвідомчі угоди з Республікою Молдова, Литовською Республікою, Російською Федерацією та ін.

Діяльність змішаних міжурядових комісій з питань національних меншин. Українсько-угорська комісія з питань захисту прав національних меншин. Міжурядова українсько-словацька комісія з питань національних меншин, освіти і культури. Змішана українсько-румунська комісія з питань забезпечення прав національних меншин. Структура комісій. Мета, функції та головні напрями діяльності комісій.

Участь національних меншин у діяльності неурядових організацій та налагодженні транскордонного співробітництва. Включення громадських організацій національних меншин у

міжнародні та регіональні об'єднання. Досвід єврейської громади. Залучення громадських лідерів у діяльності євро регіонів «Верхній Прут», «Нижній Дунай», «Буг» та Карпатського євро регіону.

Українська діаспора у сфері зовнішньої політики України. Структура української діаспори. Хвилі формування української діаспори. Міжвідомча координаційна рада з питань співробітництва з українською діаспорою.

6.2. Структура навчальної дисципліни

Назви змістових модулів (тем)	Кількість годин											
	Денна форма						Заочна форма					
	усього	у тому числі					усього	у тому числі				
л		п	лаб	інд.	с.р.	л		п	лаб	інд.	с.р.	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Тема 1. Етногенез та етнічна історія українців							15				15	
Тема 2. Етнополітичні виміри української історії							15				15	
Тема 3. Українська етнополітична думка							30				30	
Тема 4. Етнонаціональна структура населення України							10	2				8
Тема 5. Нормативно-правова база етнополітики України							10	2				8
Тема 6. Етнополітичний менеджмент України							8	2				6
Тема 7. Громадські організації етнічних меншин України							6	2				4
Тема 8. Політизація етнічності в Україні							10	2				8
Тема 9. Етнополітична безпека в системі національної безпеки України							10	2				8
Тема 10. Зовнішньополітичний напрям етнополітики України							6	2				4
Усього годин							120	14			60	46

6.3. Індивідуальна та самостійна робота

№ з/п	Назва теми	Кількість годин	
		денна	заочна
1.	Тема 1. Етногенез та етнічна історія українців		15
2.	Тема 2. Етнополітичні виміри української історії		15
3.	Тема 3. Українська етнополітична думка		30
4.	Тема 4. Етнонаціональна структура населення України		8
5.	Тема 5. Нормативно-правова база етнополітики України		8
6.	Тема 6. Етнополітичний менеджмент України		6
7.	Тема 7. Громадські організації етнічних меншин України		4
8.	Тема 8. Політизація етнічності в Україні		8
9.	Тема 9. Етнополітична безпека в системі національної безпеки України		8
10.	Тема 10. Зовнішньополітичний напрям етнополітики України		4
	Разом		106

6.4. Індивідуальне завдання

Індивідуальна робота студента з навчальної дисципліни «Етнополітика України» передбачає підготовку конспекту та захист у формі колоквіуму трьох тем навчальної дисципліни.

ТЕМА 1. ЕТНОГЕНЕЗ ТА ЕТНІЧНА ІСТОРІЯ УКРАЇНЦІВ

1. Основні теорії походження українців.
2. Періодизація етногенезу та етнічної історії українців.
3. Історико-політична обумовленість етнонаціональної структури українського суспільства.

ТЕМА 2. ЕТНОПОЛІТИЧНІ ВИМІРИ УКРАЇНСЬКОЇ ІСТОРІЇ

1. Етнополітичний розвиток і міжетнічні відносини в Київській Русі.
2. Етнополітичний розвиток і міжетнічні відносини у Великому князівстві Литовському та Речі Посполитій.
3. Етнополітичний розвиток козацько-гетьманської держави.
4. Етнополітичний розвиток українських земель в Російській імперії.
5. Етнополітичний розвиток українських земель в Австрійській (Австро-Угорській) імперії.
6. Етнонаціональна політика в УНР.
7. Етнополітичний розвиток Галичини (1919–1939 роки).
8. Етнополітичний розвиток Буковини (1919–1940 роки).
9. Етнополітичний розвиток Закарпаття (1919–1945 роки).
10. Етнонаціональна політика в УРСР.

ТЕМА 3. УКРАЇНСЬКА ЕТНОПОЛІТИЧНА ДУМКА

1. Етнополітичні ідеї в писемних пам'ятках Київської Русі.
2. Етнополітичні погляди українських гуманістів (Ю. Котермак-Дрогобич, С. Оріховський).
3. Етнополітичні погляди членів Кирило-Мефодіївського товариства.
4. Етнополітичні погляди М. Драгоманова.
5. Етнополітичні погляди В. Антоновича.
6. Етнополітичні погляди М. Грушевського.
7. Етнополітичні погляди М. Міхновського.

8. Етнополітичні погляди Д. Донцова.
9. Етнополітичні погляди М. Сціборського.
10. Етнополітичні погляди С. Дністрянського.
11. Етнополітичні погляди В. Старосольського.
12. Етнополітичні погляди О. Бочковського.
13. Етнополітичні погляди С. Рудницького.
14. Етнополітичні погляди представників українського консерватизму (В. Липинський, С. Томашівський, В. Кучабський).
15. Етнополітичні погляди представників українського націонал-комунізму (С. Мазлах, В. Шахрай, М. Хвильовий).
16. Етнополітичні погляди українських дисидентів (І. Дзюба, Є. Сверстюк, В. Чорновіл, Л. Лук'яненко).
17. Етнополітичні погляди представників української діаспори (І. Лисяк-Рудницький, Р. Шпорлюк, П.Р. Магочій, О. Мороз, В. Маркусь).

Рекомендована література:

1. Антонюк О.В. Основи етнополітики: Навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. К.: МАУП, 2005. 432 с.
2. Казьмирчук М.Г. Етнополітика: підручник для студентів історичного факультету 1 курсу ОКР «Магістр». К.: ПП «КП УкрСіч», 2013. 360 с.

**7. ІНСТРУМЕНТИ, ОБЛАДНАННЯ, ПРОГРАМНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ,
ВИКОРИСТАННЯ ЯКИХ ПЕРЕДБАЧАЄ НАВЧАЛЬНА ДИСЦИПЛІНА**

В умовах використання формату онлайн-навчання (дистанційного навчання) із застосуванням мережі *Google Meet* названі засоби, методи та форми визначаються за домовленістю зі здобувачами і в залежності від зручного виду взаємодії, застосовуються з допомогою існуючих функцій групових чатів та відеоконференцій.

Для ефективного засвоєння тематики є можливість демонстрації необхідних матеріалів на робочому столі комп'ютерного технічного засобу під час занять. Зокрема, у разі потреби, під час онлайн-заняття можна надати доступ до свого екрану, щоб показати презентації або іншу тематичну інформацію на робочому столі.

Планування лекційних занять, модульної контрольної роботи, звітування за індивідуальну та іншу передбачену програмою роботу зі студентами, а також підсумкова перевірка знань у формі іспиту (заліку) здійснюється заздалегідь за допомогою прив'язки до *Google-календаря*. Синхронізація запланованих заходів виконується автоматично на всіх зручних для їх проведення пристроях.

8. РЕКОМЕНДОВАНІ ДЖЕРЕЛА ІНФОРМАЦІЇ

8.1. Методичне забезпечення

1. Зан М. Етнополітологія: навчально-методичні рекомендації для студентів-бакалаврів спеціальності 052 – Політологія (Освітньо професійна програма «Політологія») / Навчально-методична серія «КАФЕДРА» / № 68; [Ужгород. нац. ун-т; Ф-т сусп. наук; Каф. політології і держ. управління]. Ужгород: Поліграфцентр «Ліра», 2023. 56 с. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/55947/1/68%20Metod.%20%9a%20%90%20%a4%20%95%20%94%20%a0%20%90%20%97%20%b0%20%bd%20%be%20%80%20%b8%20%b3%20%96%20%bd%20%b0%20%bb.pdf>

8.2. Основна література

1. Андріяш В.І. Державна етнополітика України в умовах глобалізації. Миколаїв: ЧДУ ім. Петра Могили, 2013. 328 с. URL: <https://dspace.chmnu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/157/1/%20%90%20%bd%20%b4%20%80%20%b8%20%8f%20%88%20%92.%20%86.%20%94%20%b5%20%80%20%b6%20%b0%20%b2%20%bd%20%b0%20%b5%20%82%20%bd%20%be%20%bf%20%be%20%bb%20%96%20%82%20%b8%20%ba%20%b0%20%b2%20%83%20%bc%20%be%20%b2%20%b0%20%85%20%b3%20%bb%20%be%20%b1%20%b0%20%bb%20%96%20%b7%20%b0%20%86%20%96%20%97.pdf>
2. Вавринчук М.П. Етнополітична безпека в системі національної безпеки України на етапі сучасного державотворення: Монографія. К.: Правова єдність, 2009. 288 с.
3. Дністрянський М.С. Етнополітична географія України: проблеми теорії, методології, практики. Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2006. 490 с. URL: <http://elcat.pnpu.edu.ua/docs/book%20%D0%95%D1%82%D0%BD%D0%BE%D0%BF%D0%BE%D0%BB%D1%96%D1%82%D0%B8%D1%87%D0%BD%D0%B0%20%D0%B3%D0%B5%D0%BE%D0%B3%D1%80%D0%B0%D1%84%D1%96%D1%8F%20%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D0%B8.pdf>
4. Етнонаціональна структура українського суспільства: Довідник / Євтух В.Б., Трощанський В.П., Галушко К.Ю., Чернова К.О. К.: Наук. думка, 2004. 342 с. URL: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/ua/elib.exe?Z21ID=&I21DBN=UKRLIB&P21DBN=UKRLIB&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=online_book&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=FF=&S21STR=ukr0006112
5. Пірен М.І. Етнополітика в Україні: соціо-психологічний аналіз: Навч. посібник. К.: Університет «Україна», 2007. 408 с.

8.3. Допоміжна література

1. Галичина в етнополітичному вимірі / авт. кол.: В. О. Котигоренко (керівник), В. А. Войналович, О. Я. Калакура, Л. Л. Ковач, В. В. Коцур, Н. І. Кочан, О. О. Ляшенко, Н. Ю. Макаренко, Ю. О. Ніколаєць, М. І. Панчук, О. В. Позняк, О. О. Рафальський, М. Ю. Рябчук. К.: ІПіЕНД імені І. Ф. Кураса НАН України, 2017. 840 с. URL: https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2018/07/galychyna_218.pdf
2. Діалектика національно-громадянського і етнічного в українському соціумі: монографія / авт. кол.: Котигоренко В. О. (керівник, наук. ред.), Дегтеренко А. М., Калакура О. Я., Кочан Н. І., Ляшенко О. О., Мазука Л. І., Ніколаєць Ю. О., Новородовський В. В. К.: Інститут політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України. 2023. 640 с. URL: https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2021/01/Dialektyka_natsionalno-hromadskoho_i_etnichnoho_v_ukrainskomu_sotsiumi.pdf
3. Донбас в етнополітичному вимірі. К.: ІПіЕНД імені І.Ф. Кураса НАН України, 2014. 584 с. URL: https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2018/07/donbas_181.pdf

- https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/57508/1/%d0%97%d0%b0%d0%bd%20%d0%9c.%d0%9b%d1%96%d1%82%d0%be%d0%bf%d0%b8%d1%81%20%d0%92%d0%be%d0%bb%d0%b8%d0%bd%d1%96_2023_%e2%84%9629.pdf
14. Зан М.П. Структурно-функціональні особливості етнополітичного менеджменту в Україні та Румунії: компаративний вимір. *Політичне життя*. 2019. Вип. 4. С. 22–31. URL: <https://jpl.donnu.edu.ua/article/view/7669>
 15. Ієрархія цінностей населення Сходу та Півдня України: етнополітичний аспект в умовах російської агресії: монографія / авт. кол.: В. А. Войналович (керівник, наук. ред.), В. Є. Єленський, О. Я. Калакура, В. О. Котигоренко, В. М. Кулик, Ю. О. Ніколаєць, Ю. М. Поліщук, М. Ю. Рябчук. К.: ПІЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2021. 344 с. URL: <https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2022/05/Maket-Iierarkhyia.pdf>
 16. Котигоренко В.О. Становлення державного етнополітичного менеджменту в Україні. *Політичний менеджмент*. 2004. № 6. С. 48–63. URL: https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2018/07/kotygorenko_stanovlennia.pdf
 17. Коцур В.В. Національні меншини України в контексті суспільно-політичних трансформацій 90-х рр. ХХ ст. – поч. ХХІ ст.: монографія. Переяслав Хмельницький: Домбровська Я. М., 2019. 594 с. URL: https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2020/11/natsionalni_menshyny_ukrainy-1.pdf
 18. Крим в етнополітичному вимірі / М. Панчук, Г. Бекірова, В. Ганкевич, О. Галенко. К.: Світогляд, 2005. 533 с. URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/0001967>
 19. Лойко Л.І. Громадські організації етнічних меншин України: природа, легітимність, діяльність: Монографія. К.: ПЦ «Фоліант», 2005. 634 с.
 20. Ляшенко О. О. Державний устрій України: простір інтеракції національно-громадянського та етнічного : монографія. К.: Інститут політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України. 2023. 216 с. URL: https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2021/01/Liashenko_Derzhavnyj_ustrij_Ukrainy.pdf
 21. Мельник С., Черничко С. Етнічне та мовне розмаїття України. Аналітичний огляд ситуації. Ужгород: ПоліПрінт, 2010. 164 с. URL: https://www.academia.edu/85188873/%D0%95%D1%82%D0%BD%D1%96%D1%87%D0%B%D0%B5_%D1%82%D0%B0_%D0%BC%D0%BE%D0%B2%D0%BD%D0%B5_%D1%80%D0%BE%D0%B7%D0%BC%D0%B0%D1%97%D1%82%D1%82%D1%8F_%D1%83%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D0%B8_%D0%90%D0%BD%D0%B0%D0%B%D1%96%D1%82%D0%B8%D1%87%D0%BD%D0%B8%D0%B9_%D0%BE%D0%B3%D0%BB%D1%8F%D0%B4_%D1%81%D0%B8%D1%82%D1%83%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%97
 22. Національна стійкість України та національна безпека. Аналітична записка / за ред. О.М. Майборода. К.: Інститут політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2022. 40 с. URL: <https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2022/04/Analit.zapyska-2022.pdf>
 23. Національна стійкість України: стратегія відповіді на виклики та випередження гібридних загроз: національна доповідь / ред. кол. С. І. Пирожков, О. М. Майборода, Н. В. Хамітов, Є. І. Головаха, С. С. Дембіцький, В. А. Смолій, О. В. Скрипнюк, С. В. Стоєцький / Інститут політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України. К.: НАН України, 2022. 552 с. URL: https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2022/05/nats_dopovyud.pdf
 24. Національні меншини України в політичних процесах ХХ – ХХІ століть: стан і проблеми дослідження / авт. кол.: Котигоренко В.О. (керівник), Калакура О.Я., Ковач Л.Л., Коцур В.В., Кочан Н.І., Ляшенко О.О., Ніколаєць Ю.О., Новородовський В.В., Панчук М.І. К.: ПІЕНД ім. І.Ф. Кураса НАН України, 2020. 624 с. URL: https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2021/07/national_minorities_Ukraine.pdf
 25. Підбережник Н. Інституційне забезпечення публічного управління етнополітичними відносинами на регіональному рівні в Україні. *Теорія та практика державного управління*. 2017. Вип. 4. С. 100–107. URL: <http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi>

bin/irbis_nbuvcgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=Trdu_2017_4_16

26. Політична безпека України: проблеми політичного і державного правління. Прогнозна оцінка, механізми забезпечення: монографія / за ред. чл.-кор. НАН України О. О. Рафальського, чл.-кор. НАН України О. М. Майбороди. К.: ППіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2023. 304 с. URL: https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2021/01/Politychna_bezpeka_Ukrainy_kol.monohrafiia.pdf
27. Політичний процес у незалежній Україні: підсумки і проблеми: монографія. Вид. 2-ге, доп. К.: Інститут політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2022. 704 с. URL: https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2022/10/Polit_protzes_Monohrafiia_2022.pdf
28. Правові засади державної етнонаціональної політики в Україні: Монографія / Кресіна І.О., Коваленко А.А., Лойко Л.І., Стойко О.М., Явір В.А., Вітман К.М., Кіссе А.І., Асланов С.А., Грицяк Д.І., Голденштейн К.О. / За ред. І.О. Кресіної. К.: Логос, 2011. 400 с.
29. Український соціум: політико-психологічний вимір зміни поколінь: зб. наук. праць. Матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., м. Київ, 15 груд. 2023 р. / за ред. Ю. Ж. Шайгородського. Інститут політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України. Київ–Ніжин: Видавець Лисенко М. М., 2023. 304 с. URL: https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2021/01/Ukrainskyj_sotsium_polityko-psykholohichnyj-vymir.pdf
30. Червеняк К. Інституційне забезпечення державної етнонаціональної політики в Україні. *Гілея: науковий вісник. Збірник наукових праць*. 2018. Вип. 137. С. 358–362. URL: <http://gileya.org/index.php?ng=library&cont=long&id=163>

8.4. Національне законодавство

1. Декларація прав національностей України. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1771-12#Text>
2. Державна цільова національно-культурна програма «Єдність у розмаїтті» на період до 2034 року. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/850-2023-%D1%80#Text>
3. Закон України «Про забезпечення функціонування української мови як державної». *Верховна Рада України..* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2704-19#Text>
4. Закон України «Про корінні народи в Україні». *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1616-20#Text>
5. Закон України «Про національні меншини (спільноти) в Україні». *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2827-20#Text>
6. Закон України «Про освіту». *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (Стаття 7).
7. Закон України «Про повну загальну середню освіту». *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text> (Стаття 5).
8. Конституція України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
9. Методологія використання мов національних меншин (спільнот) України в населених пунктах, в яких традиційно проживають особи, які належать до національних меншин (спільнот) України, або в яких такі особи складають значну частину населення. Затверджено Постановою Кабінету Міністрів України від 9 лютого 2024 р. № 181. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/181-2024-%D0%BF#Text>
10. Стратегія сприяння реалізації прав і можливостей осіб, які належать до ромської національної меншини, в українському суспільстві на період до 2030 року. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/866-2021-%D1%80#top>

8.5. Інтернет-ресурси

1. Державна служба з етнополітики та свободи совісті. URL: <https://dess.gov.ua/>
2. Інститут держави і права ім. В.М. Корецького НАН України. URL: http://idpnan.org.ua/vidavnicna_dijalnist.html
3. Інститут народознавства НАН України. URL: <https://www.nas.gov.ua/UA/Org/Pages/default.aspx?OrgID=0000288>
4. Інститут політичних і етнонаціональних досліджень імені І.Ф. Кураса НАН України. URL: <https://ipiend.gov.ua/>
5. Комітет з питань прав людини, деокупації та реінтеграції тимчасово окупованих територій України, національних меншин і міжнаціональних відносин. URL: <https://kompravlud.rada.gov.ua/>
6. Національний інститут стратегічних досліджень. URL: <https://niss.gov.ua/>
7. Рада зовнішньої політики «Українська призма». URL: <http://prismua.org/>
8. Уповноважений Верховної Ради України з прав людини. URL: <https://ombudsman.gov.ua/>
9. Уповноважений із захисту державної мови. URL: <https://mova-ombudsman.gov.ua/>
10. Фонд «Демократичні ініціативи» ім. Ілька Кучеріва. URL: <https://dif.org.ua/>
11. Центр громадськості та національних культур. *Мукачівська міська рада*. URL: <https://mukachevo-rada.gov.ua/upravlinnya-mistom/meshkancyu/kultura/klubni-zakladi/centr-gromadskosti-ta-nacionalnih-kultur>
12. Центр культур національних меншин Закарпаття. URL: <http://centerkylytr.pp.ua/>